

Τα χαρτονόμουτρα στις σκηνές του συγγραφικού και εικαστικού έργου του Γιάννη Σκαρίμπα

[B2' μέρος]

Η. Με τη ματιά των μελετητών

Κορυφαίοι μελετητές του σκαριμπικού έργου σε αναφορές τους σχετικά με το **πάθος του Σκαρίμπα για τον Καραγκιόζη** και τον καταλυτικό του ρόλο των ηρώων και του πνεύματος του Θεάτρου Σκιών στο λογοτεχνικό του σύμπαν:

Ι. Γιαγιάννος Αριστείδης

«[...] Ο **Σκαρίμπας** δεν είναι ένας απλός συντηρητής του “μπερντέ” και των νευρόσπαστων. **Οι λογοτεχνικοί του ήρωες αποτελούν μεταμορφώσεις του ήρωα των “ίσκιων”**· διατηρούν ακέραιους τον ψυχισμό, τη **λοξή ματιά** και τον **στοχασμό του**, αποκλίνοντας από την τρέχουσα και ύποπτη, στην πρωτογενή ηθική του συγγραφέα, εργαλειακή λογική. Ο **Μαριάμπας**, ο **Σουρούπης**, ο **Χαμόδρακας** διαθέτουν, ως εκ γενετής, τον αυτοχειριαστικό **σαρκασμό του θριαμβεύοντος**, **επάνω στην αναπόφευκτη ήττα**, κλίνουν· και η **πτώση τους** είναι “**πτώση προς τα πάνω**”, ένα “**άνω σχώμεν**” της πεπρωμένης και χωματινής ζωής. Ο **συγγραφέας** ένας **οιονεί – με το μακρύ δια της πένας του χέρι – Καραγκιόζης**, παρατάσσει τους **ίσκιους** των λέξεών του στο **λίκνο πάντοτε ενός καθημαγμένου Εικοσιένα**, ενώ **ο ίδιος ο Καραγκιόζης ενσαρκώνει την ένδοξη πλευρά του.**»

[Γιαγιάννος Α., *Ο καραγκιοζοπαίχτης Σκαρίμπα*, στο βιβλίο του *Τα χαρτονόμουτρα του Γιάννη Σκαρίμπα*, Αθήνα, Ύψιλον, 1981, σσ. 10-12.]

ΙΙ. Κοκκόλης Ξενοφών

«Όποια κι αν είναι η γενεαλογία τους, **οι μη άνθρωποι του σκαριμπικού σύμπαντος – κούκλες βιτρίνας, κουρδιστά ανδρείκελα, ρομπότ που κάποιος τους ζωντανεύει πάνω στον μπερντέ –** δε μένουν ανενεργοί: είτε α) εισβάλλουν, ανεξήγητα, στον κόσμο των “κανονικών” ανθρώπων· είτε β) ο άνθρωπος φτάνει να είναι η “αντανάκλαση” ενός ίσκιου· είτε γ) κάποια χαρακτηριστικά των μη ανθρώπων μεταδίδονται στους άλλους· είτε, τέλος, δ) η τάξη του κόσμου ανατρέπεται ριζικά: όλοι μας είμαστε μη άνθρωποι. [...] Στα **«ετεροκίνητα ανδρείκελα** [του Σκαρίμπα] ανήκουν τα νευρόσπαστα με τους σπάγκους, οι μαριονέτες, καθώς και ο **κόσμος του Καραγκιόζη.**»

[Σελ. 29]

«Τον κόσμο του **Καραγκιόζη** ο Σκαρίμπα τον γνώριζε πολύ καλά και από νωρίς· δες ενδεικτικά τα διηγήματα *Ο καπετάν Γκρης* (*Καϋμοί στο Γριπονήσι*, 1930) και *Ο αυτοκράτωρ της Κίνας* (*Θείο Τραγί*, 1933) [...] Από αυτόν τον κόσμο προέρχεται η λέξη **Βοϊδάγγελος**· δεν είναι σκαριμπικό επινόημα, όπως πιστεύαμε. [...] Σε παράσταση του καλού φίλου Κώστα Χατζή, άξιου καραγκιοζοπαίχτη και ερευνητή του λαϊκού μας πολιτισμού, ακούω τον Καραγκιόζη να αποκαλεί τον

Μπαρμπαγιώργο βοϊδάγγελο. Ο Χατζής προθυμότητα μου έσωσε μικρό σχετικό σημείωμα: “Γενικά ο Μπαρμπαγιώργος παρουσιάζεται σε διάφορες παραστάσεις με βόδι, λόγω της αθωότητας κι ευπιστίας του και της σωματώδους διάπλασής του.[...]Η έκφραση “**Μπαρμπαβόιδη βοϊδάγγελε**” απαντάται συχνά. [...]Τη χρησιμοποιούν ο Καραγκιόζης, ο Κολλητής και ο Χατζηαβάτης.» [Σελ. 62-63]

Ποιοι είναι/είμαστε οι Βοϊδάγγελοι; «Ενδεικτικά:

- * ο ποιητής και η Μούσα, που εικονίζονται Βοϊδάγγελοι και με το φωτοστέφανο των αγίων στο εξώφυλλο [της ομώνυμης ποιητικής] του 1968;

- * ο συγγραφέας Σκαρίμπας και οι αναγνώστες του;

- * οι ψεύτικοι άνθρωποι ενός θεάτρου σκιών, αυτοί τους οποίους “κουνά μας πίσω ο παίχτης [...]και στα ξυλάκια τους καρφωμένους [...]τις οίδε της ζωής ποιοι καθρέφτες καθρεφτίζουν μας” (βλ. *Comedie Dell arte*);

- * οι “ως πριν κορόιδα” εξεγερμένοι; Οι αρνητές οι αντίθετοι;

- * οι ατελείς-απροσάρμοστοι “βλαμμένοι”

- * ...;

Σεν είναι, βέβαια, υποχρεωμένος να διαλέξει κανείς.» [Σελ. 64]

[*Άνθρωποι και μη: τα όρια της φαντασίας στον Σκαρίμπα*, του Ξ. Α. Κοκκόλη (2001)]

III. Κωστήιου Κατερίνα

«[...]Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι **η γενεαλογία του ανδρείκελου στο έργο του Σκαρίμπα** αποτελεί έναν σύνθετο και ιδιαίτερα ενδιαφέροντα άξονα της γενικότερης ποιητικής του τόσο του ποιητικού όσο και του πεζογραφικού του έργου, που αναπνέει μέσα στην **ατμόσφαιρα του μοντερνισμού. Αρλεκίνοι, πιερότοι, κούκλες, ανδρείκελα, ρομπότ, ίσκιοι**, συνιστούν έναν μαγικό πληθυσμό ο οποίος υπερβαίνει τη μεταφορική λειτουργία που έχει στο έργο των ποιητικών «χαμηλών φωνών» του Μεσοπολέμου και λειτουργεί κυριολεκτικά και καταλυτικά όσον αφορά την πραγμάτωση της **σκαριμπικής μυθολογίας**.

Ο **πιερότος** ανάγεται σε **αρχετυπικό σκαριμπικό αντήρωα** και οι ποικίλες του εκφάνσεις διοχετεύονται σε όλα τα έργα του συγγραφέα αποτυπώνοντας, ιδίως στην ποίησή του, τη σχέση του με το έργο του και αντανakλώντας καλειδοσκοπικά τη συγγραφική του υπόσταση. Άλλοτε πάλι, κυρίως στο πεζογραφικό του έργο, η υπόστασή του συνδέεται με την **υπονομευτική λειτουργία της σάτιρας: εκούσια έκπτωτος και γι’ αυτό αρχαγγελικά ωραίος, ανατρεπτικός και προκλητικός για κάθε εφησυχασμένη συνείδηση ο σκαριμπικός πιερότος, μεταμορφωμένος και πολυώνυμος, εγκάτοικος μιας ευρύτατης clownerie, ως αρλεκίνος, πιερότος, κλόουν, καμπούρης, βοϊδάγγελος, καραγκιόζης, μαιτρ της γκάφας και εσαεί παιγνιδίζων, ανατρέπει τη συνηθισμένη βολική**

τάξη, αποκαλύπτοντας τη γελοιότητα της κοινωνίας και τη συμβατικότητα της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

[...]Αλλά η σκαριμπική ειρωνεία, ευρηματική και πρωτεϊκή δεν σταματά στους “εαυτούληδες”. **Μετεξέλιξή τους, η γυναίκα-βιόλα και οι «κινητάνθρωποι», κοινώς ρομπότ**, που θέτουν ερωτήματα για τα όρια της ανθρώπινης φύσης καθώς και οι **γοητευτικοί βοϊδάγγελοι**, όπως αποτυπώνονται σε ποικίλα του έργα (των οποίων μια χαρακτηριστική εκδοχή στεγάζεται στο ποίημα που με τον ουδέτερο τίτλο *Πρόλογος* προτάσσεται των άλλων στην τρίτη και τελευταία συλλογή του Σκαρίμπα με τον τίτλο *Βοϊδάγγελοι*), οι οποίοι σε αντίθεση με τους “ωραίους αγγέλους, δούλους ξιφουλκημένους και πιστούς”, που ακολουθούν τον Κύριο, οι “βοϊδάγγελοι”, “αντάρτες” τώρα, “ως πριν κοροίδα”, έχοντας απωλέσει τον φόβο και τη λογική από την οποία απορρέει, **εξεγερμένοι και ερωτικοί, συνιστούν άλλη μια μεταμόρφωση του κλόουν**, προ(σ)καλώντας τον αναγνώστη να αναρωτηθεί ακόμη και για τις πιο αδιαμφισβήτητες βεβαιότητές του.

Το παιχνίδι των πολλαπλών αντανakλάσεων και της μεταμόρφωσης, όμως, έχει ήδη αρχίσει από τον **πρώτου βαθμού συγγενή του πιερότου, τον τρελό**, όπως παρελαύνει από το μεγαλύτερο μέρος του έργου του Σκαρίμπα και, κυρίως, όπως αποτυπώνεται στο ομώνυμο ποίημα[...]

[Απόσπασμα από το υπό τον τίτλο *Ο «μιατρ του φάλτσου» και η clownerie του Μεσοπολέμου* άρθρο της **Κατερίνας Κωστήου** στο περιοδικό **ΟΡΟΠΕΔΙΟ**, τεύχος 12, καλοκαίρι 2012, το οποίο αποτελούνταν από *Σελίδες για τον Γιάννη Σκαρίμπα*.]

CLOWNERIE. δην. φά. Φάρσα ή κλόουν. [Αφορά των κόσμο της τέχνης με των γελωτοποιών και φαρσοποιών]

IV. Λαδογιάννη Γεωργία

Άκης Μάντζιος: «Την τυπολογική συνάφεια με τον **μοντερνισμό**, αναφορικά με την πρόταση του **Σκαρίμπα**, αναγνωρίζει κυρίως η **Γεωργία Λαδογιάννη** με **άξονα το πρισματικό, διασπασμένο και ακαθόριστο πρόσωπο του σκαριμπικού ήρωα**, που **προβάλλει**, στην κυριολεξία του, **το διχασμό, την κρίση του ανθρώπου**.

Τον Καραγκιόζη αναγνωρίζουμε πίσω από τον ήρωα με τα “κοντά παντζάκια”, την καμπούρα, αλλά και την “μπάκα”, στο ποίημά του **Ο καμπούρης** [που είχε πρωτοδημοσιευθεί το 1938 και κυκλοφορεί με] τη συλλογή *Εαυτούληδες*.

Την άποψη αυτή, **χαρακτηρίζοντας παράλληλα τους ήρωές του “παλίμψηστα”**, υποστηρίζει η **Γεωργία Λαδογιάννη** βασισμένη τόσο στην τεχνική όσο και στην “**πράξη του βίου του**”, ως σκηνοθέτη της δικής του ζωής κι αυτής των άλλων, στο πλαίσιο ειδικότερης μελέτης της όπου επιχειρεί το **διακειμενικό συσχετισμό** του θεατρικού έργου του Σκαρίμπα *Πάτερ Συνέσιος* και της *Πάπισσας Ιωάννας* του Ροΐδη.

[...]Οι φιγούρες του θεάτρου σκιών, αυτός ο “**ξεβίδωτος θίασος των χαρτονόμουτρων**”, όπως λέει ο Σκαρίμπας, **αποτυπώνουν ακριβώς, μέσα από τον εικαστικό του αυτή τη φορά λόγο, και τη διάλυση της συνοχής του σώματος**: διάλυση που παραπέμπει – σε μια εκδήλωση ισομορφισμού, αμοιβαίας δηλαδή συνάρτησης, ανάμεσα στο επίπεδο της έκφρασης και σ’ αυτό του περιεχομένου– στην **αποσυγκρότηση του ψυχισμού του σκαριμπικού ήρωα** ευρύτερα, που αποτελεί **δεσπόζον θέμα του μοντερνισμού και γνώρισμα της δημιουργικής πρακτικής του Σκαρίμπα.**»

[Αποσπάσματα αναφορών του Άκη Μάντζιου για τις μελέτες της Γεωργίας Λαδογιάννη αναφορικά με το έργο του Σκαρίμπα και το θέατρο σκιών.]

V. Μάντζιος Άκης

«[...]Η **ανάπτυξη του “λόγιου” Καραγκιόζη ανάγεται στον Μεσοπόλεμο**, με την παρουσίασή του καταρχήν από τον **Louis Roussel το 1921** – σε μελέτη όπου περιλαμβάνεται το πρώτο τυπωμένο έργο του Καραγκιόζη, το *Λίγο απ’ όλα* του Αντώνη Μόλλα.

[...]Ο Σκαρίμπας, ήδη από την εποχή που αναπτύσσεται ο “λόγιος” Καραγκιόζης, **συναντιέται με την παράδοση του θεάτρου σκιών** [με τα διηγήματα *Ο Καπετάν Γκρης* και *Ο αυτοκράτωρ της Κίνας* (1929 και 1931 αντίστοιχα)]. Το ενδιαφέρον για το οποίο κάνουμε λόγο, **εντάθηκε μεταπολεμικά**, με τον Σκαρίμπα να **εντάσσεται στον κύκλο υποστηρικτών του Καραγκιόζη**, ενώ ήδη[...] **έχει αφομοιώσει το “κωμικό” στοιχείο και μέσω αυτού τον αυθεντικό λαϊκό πολιτισμό**, [εντάσσοντας με πολλαπλό τρόπο στο έργο του] τις **κούκλες βιτρίνας, τα αγάλματα, τα κουρδιστά ανδρείκελα, τις μαριονέτες ή τους ίσκιους**

που ζωντανεύουν πάνω στον μπερντέ ως φιγούρες της *Commedia dell'arte* (παλιάτσους, πιερότους, αρλεκίνους), τα ρομπότ, τις αριθμητικές μηχανές.

[...] *Ο Καραγκιόζης λαθρέμπορος* και *Ο Καραγκιόζης Γαβγαβγόπουλος*, είναι κείμενα από παραστάσεις που έδινε ο Σκαρίμπα στην αυλή του σπιτιού του. Ήδη από τον ηχομιμητικό προσδιορισμό του ήρωα στον τίτλο, που αντιστοιχεί σ' ένα από τα χαρακτηριστικά της, επινοημένης συχνά, σκαριμπικής γλώσσας, γίνεται φανερό το κεντρικό – και προσφιλές στο θέατρο σκιών – θεματικό μοτίβο της δεύτερης κωμωδίας (*Ο Καραγκιόζης Γαβγαβγόπουλος*): η ζωομορφική μεταμόρφωση του Καραγκιόζη σε σκύλο, ειδικότερα εδώ, τον οποίο καλείται να παραστήσει, μοτίβο που εντοπίζουμε και στην πρώτη κωμωδία (*Ο Καραγκιόζης λαθρέμπορος*), αλλά και στο διήγημα του Σκαρίμπα *Οι τρεις άδειες καρέκλες*, της ομώνυμης συλλογής.

Το ίδιο μοτίβο, της ψυχολογικής δηλαδή ταύτισης του αφηγητή-ήρωα με σκύλο, εντοπίζεται και στη *Μαθητευόμενη των τακουνιών* του Σκαρίμπα.

[Άνθρωπος και σκύλος. Φωτογράφιση-Καλλιτεχνική επεξεργασία: Γιάννης Ζήκος]

[**Περί κυνός παρένθετη σημείωση:** Στο Αρχείο Φίλων Γ. Σκαρίμπα μεταξύ των караγκιозоφιγούρων υπάρχει και φιγούρα σκύλου, αλλά και δημοσίευμα στην Εφημερίδα Ευβοϊκή Γνώμη της 7^{ης} ΦΕΒ. 1986 με τίτλο **Ο Σκαρίμπα σε... σχολείο**, όπου γίνεται λόγος για εκδήλωση στις 15-2-1986 στο 9^ο Δημοτικό Σχολείο Χαλκίδας από τους Φίλους Γ. Σκαρίμπα με ομιλητή τον Μιχάλη Σταφυλά, ανάγνωση κειμένων από τον Χρήστο Κατσιγιάννη, μουσική από τον **Σαράντη Κασσάρα**, ερμηνευτές τους Γιάννη Θωμόπουλο και τη Χαλκιδέα Ρένα Βελισσαρίου, αλλά παράσταση θεάτρου σκιών με την **σκαριμπική παράσταση “Ο Καραγκιόζης σκύλος”** από τον Ευγένιο Σπαθάρη.]

[...]Στις σκαριμπικές εκδοχές του Καραγκιόζη διατηρούνται οι βασικές δομικές λειτουργίες, **τα δυναμικά δηλαδή στοιχεία της πλοκής που έχουμε στο θέατρο σκιών**. Είναι αυτά που **συννοψίζει ο ίδιος ο Σκαρίμπα** γράφοντας χαρακτηριστικά: «Τη συνέχεια την ξέραμε: Πρώτος θά ’βγαινε ο Καραγκιόζης... / Και η συνέχεια, όμοια κι απαράλλαχτη με όλες τις караγκιόζικες συνέχειες, θα κατέληγε – όπως ούλες τους – σε ξύλο!».

[...]Από τα σημαντικότερα **πρόσωπα του θεάτρου σκιών**, πέρα απ’ τον **Μορφονιό**, τον **Σταύρακα** και τον “**Οβριό**” (Σολομών), που απλά μνημονεύονται, χωρίς να έχουν ενεργό ρόλο στην πρώτη ιστορία (τον *Καραγκιόζη λαθρέμπορο*), **απουσιάζει** ουσιαστικά από το θίασο των δύο κωμωδιών του Σκαρίμπα **μόνο ο Μπαρμπαγιώργος**. Είναι ωστόσο αυτός που αναγνωρίζουμε αλλού ως τον κεντρικό ήρωα, στο διήγημα συγκεκριμένα τ Σκαρίμπα **Ο θείος μ’ απ’ τη Γκιώνα** (*Τρεις άδειες καρέκλες*, 1976), όπου αποκτά μάλιστα ανθρώπινη υπόσταση: ο «ορεσίβιος» Ρουμελιώτης τσοπάνος, συνεπιβάτης του τρένου με το οποίο επιστρέφει στον τόπο του, αφού δεν μπόρεσε να προσαρμοστεί στον αστικοποιημένο τρόπο ζωής της Αθήνας, όπου είχε έρθει να πιάσει δουλειά, **ενσαρκώνει τον Μπαρμπαγώργο του θεάτρου σκιών**. Μετά από χιουμοριστικά επεισόδια που περιγράφουν την περιπέτειά του στην πρωτεύουσα, εμφανίζεται στο τέλος του διηγήματος να προσκαλεί στις παραστάσεις που δίνει στο χωριό του, αυτός και “ούλ’ η παρέα” μετατοπισμένη εκεί, “πάσα βράδυ στις εννιά”.

Πρωτοτυπικό χαρακτηριστικό του σκαριμπικού κειμένου για τον Καραγκιόζη είναι **η διαρκής εναλλαγή, η σύζευξη και στις δύο κωμωδίες αφήγησης και διαλογικών μερών**, του κειμένου δηλαδή της παράστασης, σε μια υβριδική μορφή. Ο παντογνώστης αφηγητής έχει την απόλυτη εποπτεία των ιστοριών που αφηγείται: εμφανίζεται να γνωρίζει τα πάντα, όσα προηγήθηκαν κι όσα θα ακολουθήσουν,

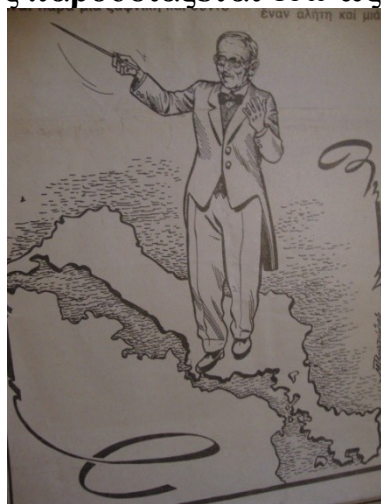
περισσότερα απ' αυτά που λέει οποιοσδήποτε από τους ενυπόστατους ήρωες, ακόμη και τις ενδόμυχες σκέψεις ή τις διαθέσεις τους:

Ω, διάολε, ο κερατάς <ο Καραγκιόζης>, δεν είχεν όρεξη...
[...]Ολοφάνερο ότι είχε τις μαυρίλες του. (Ο Καραγκιόζης Γαβγαβγόπουλος)
[...]Εντοπίζουμε επίσης, **εμβόλιμα αφηγηματικά σχόλια ή αξιολογικές κρίσεις του αφηγητή για τους ήρωες και τη συμπεριφορά τους.** Αντιπροσωπευτικό είναι το παράδειγμα:

Να 'σου ο χαρτονοχαλές ο Τσελεπής, όλο και να του λέει <του Καραγκιόζη> ο μαλαγάνας. Με κείνην τη φιλάνθρωπη φωνή, πάλι περί «κονομισιές» να τον δουλεύει. (Ο Καραγκιόζης λαθρέμπορος)

Δε λείπει και η κοινωνική αιχμή, μέσα από ειρωνικά επιτονισμένες κρίσεις του αφηγητή απέναντι στις κοινωνικές συμβάσεις, που πραγματώνουν την ιδεολογική λειτουργία του· **κρίσεις υπονομευτικές** λ.χ. για τον **καθωσπρεπισμό**, όταν χαρακτηρίζει τον **Χατζηαβάτη** “**καθαρευουσιάνο και ευπρέπηδα**”.

[...]Αυτό που πραγματοποιεί ουσιαστικά ο Σκαρίμπας στο κείμενο του **Αντι-Καραγκιόζη του Μέγα**, είναι ένα ιδιότυπο pastiche· **ένα συμπίλημα 19 ιστοριών, επεισοδίων ή και μοτίβων από το ρεπερτόριό του για τον Καραγκιόζη** (που είναι άλλοτε ντόκτορας ή φούρναρης, άλλοτε πλοίαρχος ή γραμματικός), παραπέμποντας σε προηγούμενες παραστάσεις με διαφορετικό κάθε φορά θεματικό υλικό, **συνιστώντας** ταυτόχρονα μια **μετατόπιση στον χώρο δράσης**: “Αυτός είναι πλέον τα βουνά, όπου ξεσπάθωναν οι κλέφτες κι ανάμεσά τους κι ο **καπετάν Γκρης**”, ο οποίος **παρουσιάζεται** εδώ ως **ανιψιός του Καραγκιόζη**.

[Ο Σκαρίμπας επί της Εύβοιας ως μαέστρος της Εαυτούληδων «λερής συνοδείας»
(Σκίτσο του Μάριου Βενετούλια στην εφημερίδα Πένα)]

[Πλην των πεζογραφικών του κειμένων ο Χαλκιδέος δημιουργός] φτάνει και σε μια **ποιητική θεματοποίηση του Καραγκιόζη** – με την **Comedie dell'arte** του από τη συλλογή **Βοϊδάγγελοι** – όπου ο ίδιος ο **ενδοκειμενικός ποιητής γίνεται μέρος και του θιάσου**: προβαίνοντας, ως “χαρτένιες φιγούρες”, μαζί με τον Καραγκιόζη, στο “κατάφωτο”

πανί, όπου τους “κουνά” ο κρυμμένος παίχτης για να βρουν λύση στο **αίνιγμα της Φατμέ:**

Στο κατάφωτο – τί ωραία – πανί μας
να προβαίνουμε, Καραγκιόζη μου, αχ! τί;
και των ρούχων μας να φωτάν οι ραφές.

[...] να τρίζου/ οι χαρτένιες μας φιγούρες και νάν’
λες των ξύλων μας οι σκιές θα γυρίζουν/ σαν κεραίες [...]

Κουνά μας / πίσω ο παίχτης [...]

(στα ξυλάκια μας καρφωμένους φριχτά).

Στο δε διήγημά του *Ο αυτοκράτωρ της Κίνας*, η έμψυχη φιγούρα του **Καραγκιόζη παρουσιάζεται αρχικά με ανθρώπινα αισθήματα** – πολλά απ’ τα οποία προβάλλονται στον ένα από τους δύο καραγκιοζοπαίχτες που “παίζει” άκεφος και “τρέμει σύζυλος απ’ το κρύο”, εκνευρισμένος με τη “αδημονία του κοινού” να γελάσει μαζί του, ενώ είναι απρόθυμος να παίξει τον προγραμματισμένο ρόλο του.

[...] **Οι χρωματιστές φιγούρες του Σκαρίμπα για το θέατρο σκιών, αυτά τα “πλάσματα του ψαλιδιού και της κόλλησης”, σύμφωνα με τα λόγια του, έχουν αυτόνομη καλλιτεχνική αξία· μπορούν δηλαδή να ιδωθούν ως ανεξάρτητα καλλιτεχνικά αντικείμενα και όχι αποκλειστικά ως εκφραστικά οχήματα των ρόλων της κάθε παράστασης**, όπου θα προβάλλονταν μπροστά από το πανί μόνο οι ίσκιοι τους.

Η χάρτινη υπόσταση των μορφών του θιάσου αντιδιαστέλλεται μάλιστα από τις ίδιες, μέσα από μια χαρακτηριστική ανιμιστική μεταφορά στο κείμενο του *Αντι-Καραγκιόζη* του Σκαρίμπα, με την “πρωτινή” τους ανυπαρξία· όταν δεν είχε μορφοποιηθεί δηλαδή η πρώτη ύλη και δεν είχαν καθοριστεί οι διαστάσεις τους, πριν αποκτήσουν ταυτότητα κι αισθήματα, πριν μπουν σε περιπέτειες και διαταραχθεί η “πεπρωμένη” τους γαλήνη, η “χαρτονένια” τους μακαριότητα κι ευτυχία:

“Και φεύγοντας <ο σιορ-Διονύσιος>, άλλο δε σκεφτόταν, παρά την πρωτινή του ανυπαρξία: όταν, σε πλάκα (καρτόνι), έμνεσκε χωρίς ονοματεπώνυμο και πρόσωπο, χωρίς αγαπητιλίκια και συγχύσεις...”»

[Απόσπασμα από την με τίτλο *Αντι-Καραγκιόζης ο Μέγας, το κείμενο και οι ήρωες* ομιλία του στο συνέδριο *Ελληνικό Θέατρο Σκιών-Αυλή Πολιτιστική Κληρονομιά. Προς τιμήν του Βάλτερ Πούχνερ*, που διοργανώθηκε στην Αθήνα από το Κέντρο Βυζαντινών, Νεοελληνικών και Κυπριακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Γρανάδας]

VI. Ναούμ Ιωάννα

«Στο διήγημά του *Ο αυτοκράτωρ της Κίνας*, δημοσιευμένο στο περιοδικό *Η Επαρχία* των Τρικάλων (15-4-1931), ο Καραγκιόζης, σαν ρομαντικός ήρωας, μελαγχολικός και άθυμος πριν την παράσταση, δεν θέλει να παίξει εκείνο το βράδυ τον προκαθορισμένο ρόλο του. Τον

ενοχλεί εκείνο το βράδυ η καμπούρα και το σουλούπι του, τον εκνευρίζει το κοινό με την αδημονία του:

“Εκείνο το βράδυ ο **Καραγκιόζης** δεν είχε κέφι. Ήταν στις μαύρες του. Από το πρωί η μέρα ήταν βροχερή και θολή και τώρα τη νύχτα που θάβγαινε αυτός στο πανί, όλα του φταίγαν.

Καθώς πρόβαλε στο φως, τον υποδέχτηκαν γέλια. Προχώρησε. **Οι σκιές των ξύλων του** στο φως επάλλονταν σαν δυο μαύρες κεραίες, που λες ερευνούσαν τη σφαίρα.

Ο **Καραγκιόζης** ακόμα προχώρησε. **Όλα του δίνουν στα νεύρα**. Τα φώτα, η υγρασία, ο κόσμος. Η αδημονία του “κοινού” (που τη μάντευε μέσα του) να τον ακούσει και να σκάσει στα γέλια. Σιχτίρ...

[...]Ριγηλός μες στα σύγκρυά του, κοίταξε με μάτι αδιανόητο αντίκρυα το **Σεράι**. Είδε τους μπιχλιμιπιδωτούς του τρούλους ως τα σύγνεφα, τα μπαλκονάκια του, είδε τα χρωματιστά του παρεθύρια. Αχ, ναι, παρά λίγο να ξέχναγε... Είχε απόψε **να σκοτώσει το θερίο, να κάμει έρωτα με τη Φατμέ Χανούμ, την Πασοπούλα**, να... κελαδήσει (αυτός!) γλυκύτατο ένα τραγούδι κάτ’ απ’ τα παρεθύριά του με φεγγάρι... Ω ξύσυλο! Τιι; Εύλο;... Αυτό θα το βλέπαμε.’»

Σε άλλο σημείο του κειμένου της η Ναούμ, ερμηνεύοντας το σκαριμπικό έργο με οδηγό τον Αρχηγέτη του Θεάτρου Σκιών, παρατηρεί πως: «Ο **Καραγκιόζης του Σκαρίμπα** απλώνει το μακρύ του χέρι και γράφει στους ρομαντικούς του προγόνους. Ο Σκαρίμπας, μάλιστα, μπορεί να αναφέρεται στο “**δακρυόεν γελάν**” των αρχαίων μας, όταν συστήνει τον Καραγκιόζη στο κοινό, αλλά αυτό το “**δακρυόεν γελάν**”, τον “**κραυσίγελω**”, όπως τον ονομάζει αλλού, **τον συνδέει άμεσα με την ευρωπαϊκή γενεαλογία του** από τον Cervantes (**Θερβάντες**) και τον Shakespeare (**Σαίξπηρ**) μέχρι τον Schopenhauer (**Σοπενχάουερ**) και το **μαύρο χιούμορ των Γάλλων**, “**τον εξαίσιο αυτόν στρύγχο που λουλουδίζει μέσα στις πιο μαύρες της ζωής μας προτάσεις**”...»

Στο ποίημά του *Παραμύθι του Όφφμαν* (δημοσιευμένο μεν στα *Νεοελληνικά Γράμματα* στις 9-6-1935, αλλά στις τρεις του συλλογές ανένταχτο) ως **ηρώισσά του** ο Σκαρίμπας έχει την **Ολυμπία**, που «είναι το **ξύλινο αυτόματο στον Άνθρωπο με την Άμμο** (Sandman) του E. T. A. **Hofmann**, το οποίο ερωτεύεται ο κεντρικός ήρωας.»

Στον Χαλκιδέο δημιουργό «η γλυκιά Ολυμπία, αντικείμενο (κυριολεκτικά εδώ!) έρωτα του ποιητή, προοιωνίζεται όχι μόνο τα πάσης φύσεως μοντέλα, κούκλες βιτρίνας κ. ο. κ., για τα οποία αυτός ερωτοπαθαίνει, αλλά τη **Βεζυροπούλα**, τη χαριτωμένη **Φατμέ**, “**την ερωτουλού μεσονύχτισσα**, αυτήν την ματσαγγόνα, που αλλοιώς, εξόν προφίλ,– της – δεν την είδε. [Αυτήν που] μόνο τώνα της μάτι πάντα φαίνεται, μόνο τώνα της χέρι πάντα γλέπεις. Πρώτα κουνιέται για να πει κι από κοντά η φωνή της βγαίνει. Σαν θε να πάει λιγάκι μπρος,

κοντοπηδάει – πισωπατάει να επιστρέψει. Κι όταν ν’ αντιπεράσει θε κανείν, πέφτει με την κοιλιά.. να βγει όπισθέ του.’’

Όλος αυτός ο σκαριμικός χορός από αρλεκίνους, αυτόματα, ανδρείκελα και σκιές στο πανί, πεπτωκότα πλάσματα με όλη τους τη χάρη της αυτοαναίρεσης, διασταυρώνονται σχεδόν μαγνητικά και τυχαία θα λέγαμε.»

Το μακρύ (ρομαντικό) χέρι του Καραγκιόζη: αρλεκίνοι, νευρόσπαστα, χαρτονόμουτρα στο συρτό χορό του Σκαρίμπα, της Ιωάννας Ναούμ (Ανακοίνωση στο Α΄ Πανελλήνιο Συνέδριο για τον Γιάννη Σκαρίμπα, το 2005 και ενταγμένη στα εκδοθέντα το 2007 *Πρακτικά*.)

[Τμήμα της ισόγειας αίθουσας αίθουσας: Ο Καραγκιόζης με το μακρύ του χέρι και μέρος της “πάνας”]

Κωνσταντίνος Κλ. Μπαϊρακτάρης
Χαλκίδα, 21 Ιανουαρίου 2021